

Patterns of China's political economy in West Asia; A case study of Saudi Arabia (1991-2023)

Ashkan Golafshan^{1✉}, Majid Abbasi²

1. Corresponding Author, Ph.D. candidate of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: Golafshan-a@atu.ac.ir
2. Associate Professor, Department of International Relations, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: abbasi@atu.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received: 16 Aug 2024 Received in revised form: 09 Oct 2024 Accepted: 03 Dec 2024 Published online: 04 Sep 2025 Keywords: People's Republic of China, Middle East, Saudi Arabia, economic policy, strategic partnership.	The economic policies of the People's Republic of China, under the influence of deep structural changes in the international political economy and the rapid expansion of the capitalist system, have witnessed important changes in the direction of being more compatible with the international system. In this regard, excess capital and the need to export it, the concentration of industrial production, the need to access the consumption market, and energy resources in the Chinese economy have caused a change in the government's economic agenda in creating a development approach and stabilizing power in the international political economy structures. This research tries to address the fundamental question of what changes have China's economic goals and policies towards the Middle East region, especially Saudi Arabia, undergone after the end of the Cold War and extensive changes in the structure of the international political economy, and what model or principles and foundations has it followed? In response to this important question, the hypothesis is raised that China's economic policy, unlike the approach of other extra-regional actors in the Middle East, which usually follows the model of alliance and coalition, is designed based on the model of cooperative strategy. This research explains the issue with a qualitative method, relying on the political economy approach and using primary and secondary sources, including documents, reports, lectures, articles, and authentic websites. The findings of the research confirm the fact that the cooperative strategy model has provided the advantage of flexibility based on mutual benefit to cover a wide range of issues, and within that framework, tension-causing issues have been marginalized from the text, and investment in the form of relations based on economic security between China and the countries of the region has expanded rapidly, as a result of which China's contracts and partnerships in the Middle East, especially Saudi Arabia, such as comprehensive strategic partnership, road belt initiative, 1+2+3 cooperation model and so on.
Cite this article: Golafshan, A., & Abbasi, M. (2025). Patterns of China's political economy in West Asia; A case study of Saudi Arabia (1991-2023). <i>International Political Economy Studies</i>, 8 (1), 27-47. http://doi.org/10.22126/ipes.2025.10994.1682 (in Persian).	
	© The Author(s). DOI: http://doi.org/10.22126/ipes.2025.10994.1682
Publisher: Razi University	

1. Introduction

The economic policies of the People's Republic of China, under the influence of deep structural changes in the international political economy and the rapid expansion of the capitalist system, have witnessed important changes in the direction of being more compatible with the international system. In this regard, excess capital and the need to export it, the concentration of industrial production, the need to access the consumption market, and energy resources in the Chinese economy have caused a change in the government's economic agenda in creating a development approach and stabilizing power in the international political economy structures. This research tries to address the basic question of whether China's economic goals and policies towards the Middle East region, especially Saudi Arabia, have changed at the end of the Cold War and with extensive changes in the structure of the international political economy, and from what model or principles. Has it followed the basics? In response to this important question, the hypothesis is raised that China's economic policy, unlike the approach of other extra-regional actors in the Middle East, which usually follows the model of alliance and coalition, is designed based on the model of cooperative strategy.

2. Theoretical framework

Interdependence is a new approach to explaining the field of political economy, which emphasizes the dependence and mutual effectiveness of actors, including governmental and non-governmental actors. In the interdependence of the policies and actions of one actor, it has many effects on the policies and actions of other actors; Therefore, in addition to peace and cooperation between actors, interdependence also refers to cooperation and interaction between them. Based on the interdependence approach, to obtain concessions and establish a balance in their cooperation, governments conclude agreements to determine a specific path for mutual activity with other actors. In the current research, relying on the political economy approach and specifically the interdependence theory, the research hypothesis is analyzed.

3. Methodology

In this research, the qualitative method is used, and its data analysis is based on the explanation of the causal relationship between the variables, and for this purpose, to collect information was collected from primary and secondary sources, including domestic and foreign documents, books, and articles, searching on the Internet, and treatises specialized and used.

4. Results & discussion

In this article, we examine China's economic policies in the Middle East region during recent decades, emphasizing relations with Saudi Arabia. What attracts attention besides the increase in China's economic power is its increase in dependence on the economic capacities of the Middle East region, especially Saudi Arabia, as the most important supplier of global oil. Considering the ever-increasing economic development of the People's Republic of China and the expansion of interdependence between it and the Middle East region, especially Saudi Arabia, this hypothesis is proposed that the pursuit of the policy of development and consolidation of power in the economic structure of the Middle East region due to its vital capacities as one of the most important policy principles The economy has been rebuilt by the People's Republic of China. This policy has been able to guarantee China's economic growth and expose China to accepting new international roles.

5. Conclusions & suggestions

According to the available data, China is known as Riyadh's largest trade partner. In this

regard, not only the growing economy of Beijing has led to a sharp increase in the demand for oil, but China's need for oil is growing faster than any other country in the world; In such a way that in 2040, this amount will reach nearly 18 million barrels per day, and on the other hand, Saudi Arabia, as the world's largest oil producer and with an economy based on oil exports, will play an important role in China's energy security. The importance of mutual relations between the parties becomes more apparent when China's regional interests are most consistent with Saudi Arabia's 2030 vision, and the 3 2 1 cooperation model, which was introduced by Xi Jinping in 2014 at the China-Arab Cooperation Forum, along with the Belt and Road Initiative, is divided into elements. Importantly, it has led to the strengthening of bilateral cooperation between the two countries, and the projects that fall under the 3 2 1 model play an important role in the development of relations. A wide range of mutual interests shows that the parties will continue to cooperate, and China's presence in the Middle East region, especially Saudi Arabia, will expand further, making this country a key partner for development, and the relationship between the two countries will be to coordinate goals and interests. Mutual will create a more structured approach. Therefore, concerning the increasing economic development of the People's Republic of China and the expansion of its mutual dependence to the West Asian region, especially Saudi Arabia, the pursuit of the policy of development and consolidation of power in the economic structure of the West Asian region as one of the most important principles of the economic policy of the People's Republic China has been rebuilt and this policy has been able to guarantee China's economic growth and expose China to accepting new international roles.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

الگوهای اقتصاد سیاسی چین در غرب آسیا؛ مطالعه موردی عربستان سعودی (۱۹۹۱-۲۰۲۳)

اشکان گل افشان^۱ | مجید عباسی اشلقی^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: Golafshan-a@atu.ac.ir
۲. دانشیار گروه روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: abbasi@atu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۲۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۷/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۱۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۶/۱۳ کلیدواژه‌ها: جمهوری خلق چین، خاورمیانه، عربستان سعودی، سیاست اقتصادی، مشارکت استراتژیک.	سیاست‌های اقتصادی جمهوری خلق چین، تحت تأثیر تغییرات ساختاری عمیق در اقتصادی سیاسی بین‌الملل و گسترش سریع نظام سرمایه‌داری شاهد تغییرات مهمی در جهت همراهی بیشتر با نظام بین‌الملل بوده است. در این راستا مزاد سرمایه و ضرورت صدور آن، تراکم تولیدهای صنعتی، نیاز دسترسی به بازار مصرف و منابع انرژی در اقتصاد چین باعث تغییر دستور کار اقتصادی دولت در ایجاد رویکرد توسعه و تثبیت قدرت در ساختارهای اقتصاد سیاسی بین‌الملل شده است. پژوهش حاضر می‌کوشد به این پرسش اساسی بپردازد که اهداف و سیاست‌های اقتصادی چین نسبت به منطقه خاورمیانه به‌ویژه عربستان سعودی پس از پایان جنگ سرد و تغییرات گسترده در ساختار اقتصاد سیاسی بین‌الملل دچار چه تحولاتی شده و از چه الگو یا اصول و مبانی پیروی کرده است؟ در پاسخ به این پرسش مهم این فرضیه مطرح می‌شود که سیاست اقتصادی چین برخلاف رویکرد سایر بازیگران فرامنطقه‌ای در خاورمیانه که به‌صورت معمول از الگوی اتحاد و ائتلاف پیروی می‌کند، بر اساس الگوی استراتژی مشارکتی طراحی شده است. نوشتار پیش رو با روش کیفی، تکیه بر رهیافت اقتصاد سیاسی و استفاده از منابع اولیه و ثانویه مشتمل بر اسناد، گزارش‌ها، سخنرانی‌ها، مقالات و سایت‌های اینترنتی معتبر، به تبیین موضوع می‌پردازد. یافته‌های پژوهش مؤید این واقعیت است که الگوی استراتژی مشارکتی، مزیت انعطاف‌پذیری را بر اساس نفع متقابل برای پوشش طیف گسترده‌ای از موضوعات فراهم ساخته است و در چارچوب آن، مسائل تنش‌زا از متن به حاشیه کشیده شده و سرمایه‌گذاری در قالب روابط مبتنی بر امنیت اقتصادی بین چین و کشورهای منطقه به‌سرعت گسترش یافته که نتیجه آن قراردادهای مشارکت‌های چین در خاورمیانه به‌ویژه عربستان سعودی از قبیل مشارکت جامع استراتژیک، ابتکار کمربند جاده، الگوی همکاری ۱+۲+۳ و... است.

استناد: گل افشان، اشکان؛ عباسی اشلقی، مجید (۱۴۰۴). الگوهای اقتصاد سیاسی چین در غرب آسیا؛ مطالعه موردی عربستان سعودی (۱۹۹۱-۲۰۲۳). *مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل*، ۸ (۱)، ۲۷-۴۷. <http://doi.org/10.22126/ipes.2025.10994.1682>

ناشر: دانشگاه رازی

© نویسندگان
DOI: <http://doi.org/10.22126/ipes.2025.10994.1682>

۱. مقدمه

سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ از پیچیدگی‌های گسترده‌ای برخوردار است و شناخت آن از جهت تأثیر فزاینده‌ای که بر سیاست بین‌الملل دارد، برای فهم این عرصه ضروری است. جمهوری خلق چین به‌عنوان کشوری که جایگاه آن در سطح نظام بین‌الملل پیوسته ارتقا یافته و با سایر قدرت‌های نظام بین‌الملل وارد رقابت شده است، شناخته می‌شود؛ به‌گونه‌ای که طی دهه‌های اخیر رفتار سیاست خارجی و تحولات داخلی آن مورد توجه محافل علمی و سیاست‌گذاری قرار گرفته است. تحولات وسیع در ظرفیت قدرت، نیازمندی‌ها، اقتضائات اقتصاد سیاسی و چرخش در جهت‌گیری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی این کشور را به بازیگری مهم تبدیل نموده و چندین دهه رشد اقتصادی، موقعیت استراتژیک و سیاست خارجی آن را دگرگون ساخته است. رشد مستمر اقتصادی چین باعث برخورداری این کشور از مازاد سرمایه و ضرورت صدور آن، حجم بالای تولیدات صنعتی، نیاز به دسترسی به بازارهای مصرف، منابع انرژی ارزان و... شده است.

جایگاه منطقه خاورمیانه در نظام بین‌الملل به‌واسطه اتصال به سه دریای مدیترانه، دریای سرخ، خلیج فارس و... افزون بر منابع کم‌نظیر انرژی، بازار مصرف و ظرفیت جذب سرمایه‌گذاری‌های سودآور همواره مورد توجه قدرت‌های بین‌المللی قرار داشته است. این منطقه با برخورداری از ظرفیت‌های گسترده و به‌واسطه پویایی اقتصادی، حساسیت و قابلیت ضربه‌پذیری از جمله حوزه‌هایی است که سیاست خارجی چین نسبت به آن معطوف شده است. مقامات چینی طی دهه‌های اخیر با درک این موضوع تلاش‌های وسیعی برای ارتقای روابط با کشورهای منطقه صورت داده‌اند تا بدین‌وسیله میزان بهره‌مندی خود از ظرفیت‌های موجود را افزایش دهند. مطابق پیش‌بینی‌ها وابستگی چین به انرژی منطقه خاورمیانه طی سالیان آتی نسبت به سایر کشورهای جهان افزایش بیشتری خواهد داشت؛ به‌گونه‌ای که در سال ۲۰۴۰ این وابستگی به میزان ۱۷٫۵ میلیون بشکه در روز خواهد رسید؛ بنابراین اهمیت و ضرورت منطقه به‌ویژه کشورهای نفت‌خیز مثل عربستان سعودی برای پیشبرد سیاست‌های اقتصادی چین جنبه حیاتی خواهد یافت.

بر این اساس در نوشتار پیش رو سعی داریم سیاست‌های اقتصادی چین در منطقه خاورمیانه را طی دهه‌های اخیر با تأکید بر روابط با عربستان سعودی مورد بررسی قرار می‌دهیم. آنچه در کنار افزایش قدرت اقتصادی چین جلب توجه می‌کند افزایش وابستگی آن به ظرفیت‌های اقتصادی منطقه خاورمیانه به‌ویژه عربستان سعودی به‌عنوان مهم‌ترین تأمین‌کننده نفت جهانی است. در این راستا در پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که اهداف و سیاست‌های اقتصادی چین نسبت به منطقه خاورمیانه به‌ویژه عربستان سعودی از چه اصول و مبانی پیروی می‌کند؟ با عنایت به توسعه روزافزون اقتصادی جمهوری خلق چین و گسترش وابستگی متقابل بین آن و منطقه خاورمیانه به‌ویژه عربستان سعودی، در پاسخ به این پرسش این فرضیه مطرح می‌شود که پیگیری سیاست توسعه و تثبیت قدرت در ساختار اقتصادی منطقه خاورمیانه به‌واسطه ظرفیت‌های حیاتی آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اصول سیاست اقتصادی از سوی جمهوری خلق چین مورد بررسی قرار گرفته است. این سیاست توانسته است رشد اقتصادی چین را تضمین نموده و چین را در معرض پذیرش نقش‌های جدید بین‌المللی قرار دهد. در این پژوهش از روش کیفی استفاده شده و تجزیه و تحلیل داده‌های آن بر تبیین رابطه علی بین متغیرها استوار است و بدین منظور برای گردآوری اطلاعات از منابع اولیه و ثانویه مشتمل بر اسناد، کتب و مقالات معتبر داخلی و خارجی، جستجو در شبکه‌های اینترنتی، رساله‌های تخصصی و... استفاده شده است.

۱-۱. پیشینه پژوهش

ابراهیمی و رضایی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «سیاست خاورمیانه‌ای چین و رقابت آن با آمریکا»، به این پرسش می‌پردازند که متغیرهای اثرگذار در سیاست خاورمیانه‌ای چین و رقابت آن با آمریکا چیست؟ به عقیده آن‌ها وابستگی انرژی چین به اقتصاد خاورمیانه و حمایت از ثبات در خاورمیانه، متغیرهای مؤثر در سیاست خاورمیانه‌ای چین هستند و چین به‌عنوان یک قدرت در حال ظهور همراه با رشد اقتصادی مستلزم تأمین انرژی بیشتر بوده و باعث نگرانی‌هایی برای قدرت هژمون در منطقه گردیده است.

دانش نیا و سهرابی منش (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «اقتصاد سیاسی سیاست خارجی چین در منطقه منا» به دنبال پاسخ به این پرسش هستند که جایگاه منطقه منا در اقتصاد سیاسی چین و رویکرد این کشور به منطقه یادشده چگونه است؟ این پژوهش می‌کوشد در فراسوی تحلیل‌های تقلیل‌گرا در باب تعاملات چین در منطقه منا تکاپوی این کشور در منطقه یادشده را در چارچوب تحقق بخشی به اهداف سیاسی، اقتصادی، امنیتی و فناورانه چین و اتصال اقتصاد سیاسی آن به فرم‌اسیون اقتصادی- اجتماعی جغرافیای پیرامون دور و نزدیک خود به‌طور خاص در منطقه منا به بحث بگذارد.

ترکی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «رویکرد کانترهژمونیک چین در خلیج فارس (مطالعه موردی: ایران و عربستان بین سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۱۵)» به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که چگونه تحریم‌های آمریکا علیه ایران در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۰۹ بر همکاری‌های نفتی چین و عربستان تأثیر گذاشته است؟ در پاسخ این فرضیه بررسی می‌شود که با کاهش فرصت‌های همکاری بین چین و ایران در حوزه انرژی به دلیل تحریم‌های آمریکا، همکاری‌های نفتی چین و عربستان در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۰۹ گسترش یافته است.

ارشاد احمد^۱ (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «روابط اقتصادی چین با عربستان سعودی» تأکید دارد عربستان سعودی در حال اتخاذ سیاست «نگاه به شرق» است و چین را یکی از مهم‌ترین بازارهای استراتژیک برای صادرات نفت خود می‌بیند. از زمان حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر، عربستان سعودی به دنبال متعادل کردن روابط خود با قدرت‌های بزرگ جهانی بوده و در نتیجه، سعودی‌ها با ایجاد روابط قوی‌تر با قدرت‌های آسیایی، به‌ویژه چین، «استراتژی پوشش‌دهی» را در قبال ایالات متحده دنبال می‌کنند.

التیمی^۲ (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان «روابط چین و عربستان سعودی: مشارکت اقتصادی یا اتحاد استراتژیک؟» تأکید می‌کند رابطه چین و عربستان سعودی نشان‌دهنده یک مشارکت انرژی- اقتصادی است و نه یک اتحاد استراتژیک - سیاسی اما اگر ایالات متحده بین خود و منطقه فاصله قائل شود، ریاض احتمالاً در درازمدت به‌طور جدی ترتیبات سیاسی و امنیتی موازی را که به‌ناچار چین را شامل می‌شود، در نظر خواهد گرفت.

فالتون^۳ (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «روابط چین و عربستان سعودی از طریق الگوی همکاری ۱+۲+۳» تأکید می‌کند پروژه‌هایی که تحت الگوی همکاری ۱+۲+۳ قرار می‌گیرند، نقش مهمی در توسعه روابط طرفین ایفا می‌کند و طیف گسترده‌ای از منافع متقابل نشان می‌دهد که دو کشور به همکاری خود ادامه خواهند داد و عربستان سعودی را به شراکتی کلیدی برای توسعه تبدیل خواهد کرد.

دونگمی چن^۴ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «چین و چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی: مروری بر پایداری مشارکت» تأکید می‌کند روابط بین عربستان سعودی و چین که بر اساس منافع متقابل و مزایای مکمل ساخته شده است، از یک اهمیت حاشیه‌ای به مشارکت استراتژیک جامع تبدیل شده است. دو کشور مکانیسم‌های هماهنگی دوجانبه و منطقه‌ای را ایجاد کرده‌اند که هدف آن هم‌سویی با طرح کمربند و جاده چین (BRI) و چشم‌انداز عربستان سعودی ۲۰۳۰ است. نویسنده در این مقاله برخی از زمینه‌ها و رویکردهای جدید برای همکاری در زمینه مدیریت روابط بین چین و عربستان سعودی را ارائه می‌دهد.

یانگ^۵ (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان «موقعیت استراتژیک ابتکار کمربند و جاده در چشم‌انداز اقتصادی جدید چین» تأکید می‌کند همکاری‌ها و مبادلات چین با سایر کشورها و مناطق افزایش یافته و روش‌های همکاری قبلی دیگر نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای اقتصادی چین باشد؛ بنابراین، برای رفع چالش‌ها ایجاد یک حالت همکاری جدید بسیار مهم است. این مقاله به‌طور عمده موقعیت استراتژیک «ابتکار کمربند و جاده» در چشم‌انداز اقتصادی جدید چین و همچنین تأثیر اقتصادی آن بر چین و مسائل موجود را تحلیل می‌کند.

بررسی و مطالعه پیرامون موضوع این پژوهش حکایت از آن دارد که تاکنون در بین منابع فارسی موجود اثر پژوهشی

1. Arshad Ahmed
2. Al-Tamimi, Naser
3. Fulton, Jonathan.
4. Dongmei Chen
5. Yang

محسوسی که پاسخگوی مسائل مربوط به سیاست اقتصادی جمهوری خلق چین نسبت به منطقه خاورمیانه با تمرکز بر عربستان سعودی باشد، موجود نیست. همچنین با بررسی منابع لاتین به صورت محدود مطالبی یافت می‌شود؛ اما در این آثار همان گونه که ذکر برخی از آن‌ها رفت روابط طرفین به صورت کاملاً محدود و معمولاً از یک منظر خاص مورد بررسی قرار گرفته است و هیچ یک به صورت جامع به روابط طرفین از حیث اقتصادی نپرداخته‌اند؛ بنابراین نتایج بررسی‌های صورت گرفته نشان‌دهنده این است که در رابطه با پرسش این پژوهش خلأ پژوهشی عمیق وجود دارد و حصول به فهم دقیق از سطح مراودات و عمق راهبردی جمهوری خلق چین در منطقه غرب آسیا به‌ویژه عربستان سعودی یک ضرورت نظری و کاربردی مهم است.

۲. چارچوب نظری

رویکرد پژوهشی اقتصاد سیاسی در فراسوی تقسیم‌بندی‌های رشته اقتصاد، سیاست و جامعه‌شناسی صورت‌بندی فراگیرتری از مفاهیم و مقوله‌ها برای فهم روندها و رخدادهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی در دسترس قرار می‌دهد. در یک تعریف ساده و نسبتاً فراگیر می‌توان رابطه پویا و متقابل بین فعالیت‌های اقتصادی یا تعقیب ثروت و کنش‌های سیاسی یا تعقیب قدرت توسط بازیگران مختلف دولتی و غیردولتی را اقتصاد سیاسی نامید؛ بنابراین نقش ملاحظات سیاسی در شکل‌دهی به روابط اقتصادی و متقابلاً تأثیرگذاری تحولات و نیازمندی‌های اقتصادی بر مناسبات سیاسی در چارچوب مطالعات اقتصاد سیاسی قرار می‌گیرد (Dillam & balaam, 2014: 8-10). یکی از دگردیسی‌های مهم در قالب رهیافت اقتصاد سیاسی توسعه نظریه وابستگی متقابل به عنوان کانونی‌ترین مقوله در حوزه میان‌رشته‌ای اقتصاد و سیاست است. طرح مقوله وابستگی متقابل در آرا و نظریات اندیشمندانی مثل ادوارد موریس^۱، رابرت کوهن^۲، جوزف نای^۳ و ریچارد کوپر^۴ دلالت بر تکوین و درهم‌تنیدگی وجوه مختلف اقتصاد، سیاست، تکنولوژی، امنیت، مالیه و تجارت در سطح نظام بین‌الملل دارد که ضمن تأثیرگذاری بر رفتار بازیگران دولتی و غیردولتی مناسبات میان آن‌ها را در ساختار اقتصاد جهانی شکل می‌دهد. در پژوهش حاضر با اتکا به رهیافت اقتصاد سیاسی و به‌طور خاص نظریه وابستگی متقابل فرضیه پژوهش مورد واکاوی قرار می‌گیرد.

پس از جنگ جهانی دوم تغییراتی عمده در ویژگی‌های نظام بین‌الملل ایجاد شد که نقش مسائل اقتصادی را نسبت به سایر مسائل نظام بین‌الملل بیشتر کرد. از جمله ویژگی‌های بارز این نظام پیچیدگی و روابط متعدد و متداخل است و دلایل متعددی مثل خطر بروز جنگ هسته‌ای، تحولات عمیق در ارتباطات، حجم گسترده مبادلات اقتصادی و... نیاز به یک ابزار نظری جدید برای درک نظام بین‌الملل را پدید آورد. در این راستا وابستگی متقابل رویکردی نوین برای توضیح این وضعیت در عرصه اقتصاد سیاسی است که به وابستگی و اثرپذیری متقابل بازیگران از جمله بازیگران دولتی و غیردولتی تأکید دارد. در وابستگی متقابل سیاست‌ها و اقدامات یک بازیگر تأثیرات زیادی بر سیاست‌ها و اقدامات سایر بازیگران دارد؛ بنابراین وابستگی متقابل افزون بر صلح و همکاری میان بازیگران به روابط همکاری و تعامل میان آن‌ها نیز اشاره دارد. بر اساس رویکرد وابستگی متقابل دولت‌ها به‌منظور حصول امتیازات و برقراری توازن در همکاری‌های بین خود به انعقاد توافقاتی اقدام می‌کنند تا مسیر مشخصی را برای فعالیت متقابل با دیگر بازیگران مشخص نمایند. (مشیرزاده، ۱۳۹۴، ۴۶-۴۹)

در این راستا دولت جمهوری خلق چین تلاش دارد از مرزهای ملی خود خارج شود و مرزهای خود را به‌سوی دیگر بازیگران بین‌المللی برای جذب فناوری‌های نوین، سرمایه‌گذاری‌های خارجی، دسترسی به مواد اولیه ارزان و صادرات محصولات فراوری شده باز کند؛ بنابراین شرکت‌های چینی حاضر در منطقه خاورمیانه به‌ویژه عربستان سعودی به‌واسطه ظرفیت‌های مناسب منطقه و با ایجاد رژیم‌های منطقه‌ای فرصت بهره‌مندی از ظرفیت‌ها و سرمایه‌های منطقه را به دست آورده و باعث انتفاع متقابل می‌شوند و به ارتقای سطح همکاری‌های اقتصادی، تولیدی، سرمایه‌گذاری و... میان دولت‌ها مبادرت می‌نمایند. چین ضمن ارتقای همکاری صنعتی و تولیدی با کشورهای عربی منطقه در سال ۲۰۰۴ مجمع همکاری چین - کشورهای

1. Edward Morris
2. Robert Cohen
3. Joseph S. Nye
4. Richard Cooper

عربی را تأسیس کرد سپس در سفر رئیس‌جمهور سابق چین، هو جین تائو در سال ۲۰۰۶ به ریاض دو کشور در ایجاد «روابط دوستانه استراتژیک» به توافق رسیدند که در راستای تعریف رژیم‌های بین‌المللی به‌عنوان مؤلفه‌ای مهم از رویکرد وابستگی متقابل قابل تبیین است.

در راستای نیازها و وابستگی‌های متقابل اقتصادی چین و منطقه خاورمیانه به‌ویژه عربستان سعودی همکاری میان طرفین در ژوئن ۲۰۱۴ طی ششمین نشست وزیران مجمع همکاری چین و کشورهای عربی و در چهارچوب سه سند «بیانیه پکن»، «برنامه اقدام ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۶»، «برنامه توسعه ۲۰۱۴-۲۰۲۴» و «استراتژی همکاری جامع تحت عنوان ۳+۲+۱» افزایش یافته و تحت تأثیر آن طرفین از ظرفیت‌های مرتبط با فناوری، تجارت و سرمایه‌گذاری، انرژی هسته‌ای، فناوری هوافضا و انرژی‌های جدید، ساخت زیرساخت‌ها و شبکه‌های تجاری یکدیگر استفاده می‌کنند که در ضمن آن بازارهای مصرف چشم‌گیری برای طرفین ایجاد شده و در نتیجه به امور اقتصادی و ارتقای کیفیت و کمیت مراودات طرفین منجر شده است (Fulton, 2020: 4-10).

۳. رویکرد اقتصادی چین نسبت به اقتصاد سیاسی بین‌الملل

ساختار سیاسی و اقتصادی نظام کمونیستی مائوئیسی چین طی ۴ دهه اخیر تحت تأثیر روزافزون نیروهای جهانی‌شدن و نیروهای داخلی این کشور دستخوش تحولات ساختاری مستمر شده است. این تغییرات در اصلاحیه‌های مکرر قانون اساسی چین در سال‌های ۱۹۸۲ و ۱۹۸۸ و ۱۹۹۳ و ۱۹۹۹ و ۲۰۰۷ تبلور یافته به‌گونه‌ای که قانون اساسی چین از سال ۱۹۸۲ به‌طور متوسط هر ۵ سال یک‌بار شاهد اصلاح و بهبود بوده است در ساختارهای تعریف‌شده و قانون اساسی جدید ضمن تأکید بر حرکت کشور به‌سوی سوسیالیسم (اصل دوم) مفاهیمی مثل اقتصاد سوسیالیستی بازار (اصل یازدهم)، تکامل سوسیال‌دموکراسی، تبدیل چین از یک کشور نودموکرات به جامعه سوسیالیسم (مقدمه) برخوردار از حقوق سیاسی مدنی مبتنی بر ارزش‌های چینی (اصول ۳۳ تا ۵۴) موردتوجه قرار گرفته است. اصلاحات سیاسی جدید ازجمله دربردارنده مفاهیم حقوق بشری در یک فصل کامل (فصل دوم) است که حاکی از تحولات ساختارهای سیاسی چین در هم‌سویی با تحولات جهانی است. تحولات اقتصاد سیاسی جهانی و تعامل اقتصاد و سیاست در چین باعث تغییر سیاست خارجی توسط دنگ شیائو پینگ، جیانگ زمین و هو جین تائو در مسیر نیروهای جهانی‌شدن گردیده است (خانی جوی‌آباد، ۱۳۹۶: ۸۸-۱۰۰).

مشارکت چین در حکمرانی جهانی از زمان تأسیس جمهوری خلق چین در سال ۱۹۴۹ چهار مرحله را سپری نموده است: حکومت ضد هژمونیک تحت دیپلماسی انقلابی مائو، ادغام فعال پس از اصلاحات، مشارکت و همکاری سازنده و همه‌جانبه و مرحله کنونی در قالب پیشنهاد راه‌حل‌های چینی. بر این اساس نقش جهانی چین از یک مخالف نظم موجود به یک اصلاح‌طلب سازنده نظم موجود تغییر کرده است. در این راستا در حالی که نگرانی‌های چین در دهه ۱۹۹۰ بر تهدیدات خارجی در حوزه جغرافیای پیرامونی، ثبات سیاسی داخلی و اقلیت‌های قومی متمرکز بود اکنون دامنه اختلاف به رقابت اقتصادی و فناوری در عرصه بین‌المللی نیز کشیده شده است. در این راستا گذار از اصل KLP^۱ دنگ شیائوپینگ به SFA^۲ در اجلاس حزب کمونیست چین در اکتبر سال ۲۰۱۳ توسط شی جین پینگ^۳ تمرکز حوزه بین‌الملل چین را از اولویت دستاوردهای اقتصادی به حمایت سیاسی تغییر می‌دهد. این نگاه جدید پرسش‌هایی را درمورد ابعاد هنجاری راهبرد کلان چین ایجاد می‌نماید (Xuetong, 2015: 153-154).

راهبرد جدید اعلام‌شده نشان می‌دهد که چین اقدامات لازم برای شکل دادن به محیط پیرامونی خود به‌جای سازگاری انجام خواهد داد و ابتکارات جدید هرچند کماکان اقتصادی خواهد بود؛ اما اهداف ژئوپلیتیک نیز جایگزین بهتری پیدا کرده‌اند در این راستا چین با توجه به چشم‌انداز ترسیم‌شده در راهبرد پیش‌گفته برای گسترش نفوذ خود رویکرد فعالانه‌تری اتخاذ خواهد نمود؛ بنابراین خط سیر سیاست خارجی دولت در چین بر مبنای الگوی اقتصاد سیاسی جهانی از مائوئیسم و انقلابی‌گری به

1. Keeping a Low Profile

2. Striving for Achievement

3. Xi Jinping

میان‌روی و محافظه‌کاری گرایش یافته به‌گونه‌ای که وابستگی متقابل عرصه‌های داخلی چین با اقتصاد جهانی به سمتی پیش رفته که دیگر نه چین می‌تواند مستقل از نیروهای جهانی شدن به استمرار رشد اقتصادی دست یابد و نه افزایش نرخ رشد اقتصاد جهانی بدون همکاری چین ممکن است (کاشیان، ۱۴۰۰، ۸۰). در این راستا تحت تأثیر فرایند مذکور و تغییرات در سیاست اقتصادی جمهوری خلق چین مطابق داده‌های جدول ۱ نرخ تولید ناخالص داخلی کشور چین طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۳ افزایش ۱۲ برابری را نشان می‌دهد در حالی که این مقدار جهان میزان ۴/۵ برابر رشد داشته است.

جدول ۱. تولید ناخالص داخلی چین و جهان (میلیون دلار) (UNCTAD, 2024)

سال/کشور	۱۹۹۰	۲۰۰۰	۲۰۱۰	۲۰۱۹	۲۰۲۳
چین	۳۴۹/۵۶۶	۱/۲۱۱/۳۳۱	۶/۰۷۸/۱۹۲	۱۴/۲۲۸/۹۶۸	۱۹/۲۶۷/۹۸۵
جهان	۲۲/۹۷۳/۵۶۹	۳۳/۶۲۰/۶۶۶	۶۶/۲۳۱/۸۲۹	۸۷/۶۹۱/۵۰۱	۱۰۵/۴۲۵/۵۸۷
نسبت GDP چین به جهان (%)	۱/۵	۳/۶	۹/۱	۱۶/۲	۱۸

۴. فرایند شکل‌گیری و توسعه روابط چین و منطقه خاورمیانه

رویکرد چین به منطقه خاورمیانه تا حدود زیادی تحت تأثیر نظم بین‌المللی پس از پایان جنگ سرد را است. در این راستا نقش ویژه ایالات متحده و معماری امنیتی مدنظر این کشور در قالب استراتژی حفظ وضع موجود قرار داشته و چتر امنیتی آن به چین کمک کرده تا خود را به‌عنوان یک قدرت برتر اقتصادی و سیاسی در منطقه خاورمیانه تثبیت کند. در این راستا پکن حضور خود در منطقه خاورمیانه را از طریق برقراری روابط مشارکتی در سطوح مختلف پی‌ریزی نموده و همکاری و تعامل اقتصادی خود با کشورهای منطقه را با اهتمام به سه اصل افزایش داده است: برقراری ارتباط با همه کشورهای منطقه، عدم جانب‌داری از رقبای منطقه‌ای و اجتناب از ایجاد چالش با ایالات متحده. به این ترتیب تغییرات در رفتار سیاست خارجی چین به‌خصوص بعد از ۲۰۱۳ که اقتصاد این کشور وارد مرحله جدیدی نسبت به دوره ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۲ گردید، منجر به ظهور این کشور به‌عنوان یک بازیگر مهم در منطقه خاورمیانه شده است. افزایش سریع قیمت نفت پس از ۲۰۰۳ و کمبود منابع هیدروکربنی نیز بر مبنای همین تحولات به وقوع پیوست؛ بنابراین چین انگیزه منطقی برای حصول اطمینان از ادامه دسترسی به این منابع در چارچوب توسعه مناسبات متقابل به‌ویژه با کشورهای نفت‌خیز منطقه خاورمیانه با توجه به توانمندی این کشورها در افزایش واردات کالاهای چینی را دارد (Niblock, 2020: 19).

رویکرد چین با نگاه استراتژی مشارکتی در مقابل مفهوم اتحاد به‌عنوان راهبرد عمده سایر قدرت‌های بازیگر در منطقه از ویژگی‌های بارز دکترین و استراتژی سیاست خارجی پکن در منطقه خاورمیانه تلقی می‌گردد؛ رویکرد مشارکتی چینی‌ها مزیت انعطاف‌پذیری را که بر اساس نفع متقابل بنا شده و زمینه را برای پوشش طیف گسترده‌ای از موضوعات فراهم می‌سازد، شامل می‌شود. در این راستا مسائل بالقوه تنش‌زا از متن به حاشیه کشیده شده و سرمایه‌گذاری در قالب روابط مبتنی بر امنیت اقتصادی بین چین و کشورهای منطقه به سرعت گسترش یافته که نتیجه آن قراردادهای مشارکت‌های چین در خاورمیانه به شرح جدول ۲ است (Fulton, 2019: 4).

جدول ۲. سطح همکاری و توافقات چین در منطقه خاورمیانه (Fulton, 2019: 4)

کشور	سطح همکاری / توافق	سال انعقاد توافق
ایران	مشارکت جامع استراتژیک	۲۰۱۶
عربستان	مشارکت نفتی استراتژیک	۱۹۹۹
عربستان	روابط دوستانه استراتژیک	۲۰۰۶
عربستان	مشارکت جامع استراتژیک	۲۰۱۶
امارات	مشارکت جامع استراتژیک	۲۰۱۸
کشورهای عربی	مجمع همکاری چین و کشورهای عربی (CASCF)	۲۰۰۴
کشورهای عربی	برنامه اقدام ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۶	۲۰۱۴
کشورهای عربی	برنامه توسعه ۲۰۱۴-۲۰۲۴	۲۰۱۴
کشورهای عربی	الگوی همکاری ۱+۲+۳	۲۰۱۴

ادامه جدول ۲. سطح همکاری و توافقات چین در منطقه خاورمیانه (Fulton, 2019: 4)

کشور	سطح همکاری / توافق	سال انعقاد توافق
کشورهای GCC	موافقت نامه چارچوب همکاری اقتصادی، تجاری، سرمایه گذاری و فناوری	۲۰۰۴
کویت	مشارکت استراتژیک	۲۰۱۸
عمان	مشارکت استراتژیک	۲۰۱۸
قطر	مشارکت استراتژیک	۲۰۱۴
عراق	مشارکت استراتژیک	۲۰۱۵
رژیم صهیونیستی	مشارکت جامع نوآورانه	۲۰۱۷

چین به سه دلیل گرایش روبه رشدی به منطقه خاورمیانه دارد نخست موضوع انرژی است؛ زیرا منطقه خاورمیانه یکی از محوره های اصلی تأمین کننده انرژی این کشور است و اقتصاد پویا و در حال رشد آن نیاز جدی به انرژی سرشار منطقه دارد. چین در حال تبدیل شدن به بزرگ ترین واردکننده انرژی منطقه حتی بیشتر از آمریکا است در سال ۲۰۱۶ منطقه خاورمیانه ۴۸٫۱ درصد از کل انرژی چین در مقایسه با آفریقا با ۱۷٫۷ درصد، آمریکا با ۱۳٫۶ درصد، اروپا و حوزه شوروی سابق با ۱۵ درصد انرژی چین را تأمین کرده است (Tamimi, 2017: 613). مطابق داده های جدول ۳ پیش بینی می شود مصرف نفت چین در سال ۲۰۳۰ به میزان ۱۵/۵ و سال ۲۰۴۰ به ۱۷/۵ میلیون بشکه در روز افزایش پیدا کند که باوجود منابع داخلی برای ۷۰ تا ۸۰ درصد این میزان نیازمند واردات است. مصرف نفت هند نیز به همین ترتیب به سرعت افزایش خواهد یافت و از ۳/۲ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۱۱ به ۶/۸ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۴۰ افزایش خواهد یافت از سوی دیگر، نیاز ژاپن به نفت از سال ۲۰۰۵ کاهش یافته و این روند ادامه خواهد داشت. با توجه به پیشرفت های تکنولوژیک در بهره برداری از گاز و نفت شیل، واردات نفت ایالات متحده در آینده به شدت کاهش خواهد یافت و حتی ممکن است از نظر منابع انرژی خودکفا شود. از این رو تجارت نفت بین چین و کشورهای منطقه خاورمیانه به طور فزاینده ای قابل توجه خواهد بود. (U.S. Energy Information Administration, 2013: 159)

جدول ۳. مصرف جهانی نفت (۲۰۱۱-۲۰۴۰، برحسب میلیون بشکه در روز)

کشور/ها	۲۰۱۱	۲۰۲۰	۲۰۳۰	۲۰۴۰
چین	۹/۸	۱۳/۲	۱۵/۵	۱۷/۵
OECD	۱۴/۲	۱۳/۸	۱۳/۹	۱۴/۲
هند	۳/۲	۴/۲	۵/۶	۶/۸
ایالات متحده	۱۸/۶	۱۹/۴	۱۸/۷	۱۸/۶
ژاپن	۴/۴۶	۴/۴۱	۲/۶۶	۳/۹

افزون بر مسئله انرژی یکی از موضوعاتی که برای چین اهمیت ویژه دارد حفظ امنیت کشتیرانی مناطق پیرامونی برای انتقال انرژی و کالاهای اقتصادی است. در این رابطه خاورمیانه به واسطه قرار داشتن در مسیرهای اصلی ارتباطی اهمیت بسیاری دارد؛ زیرا ۹۰ درصد تجارت خارجی چین، ۹۸ درصد واردات سنگ آهن، ۹۱ درصد واردات نفت خام و ۹۹ درصد واردات مواد غذایی آن از طریق چهار معبر مالاکا، تنگه هرمز، تنگه باب المندب و کانال سوئز صورت می گیرد (Al-Tamimi, 2017: 611). بنابراین چین نیاز دارد رابطه خود را با کشورهای خاورمیانه در سطوح مطلوب حفظ و تقویت نماید. به این ترتیب حفظ ثبات کشتیرانی و مناطق مدنظر از اولویتهای مهم این کشور است.

به دلیل جایگاه حیاتی منطقه خاورمیانه در پیشبرد اهداف چین رویکرد این کشور به منطقه در حوزه اقتصادی، دیپلماتیک و تا حدی امنیتی پیچیده تر شده است. این مسئله در دو «مقاله چشم انداز و اقدامات برای ایجاد کمربند اقتصادی جاده ابریشم و جاده ابریشم دریایی قرن بیست و یکم» و «مقاله سیاست عربی چین» منعکس شده است. مقاله چشم انداز و اقدامات پنج اولویت همکاری برای توسعه روابط با کشورهای مشارکت کننده در این ابتکار را اعلام می کند: هماهنگی سیاسی، اتصال تسهیلات، تجارت بدون مانع، یکپارچگی مالی و ارتباطات مردمی. اولویتهای مذکور نقشه راهی برای توسعه روابط کشور چین با منطقه خاورمیانه ترسیم می کند. «مقاله سیاست عربی چین» نیز همزمان با نخستین سفر ریاست جمهوری شی جین پینگ به

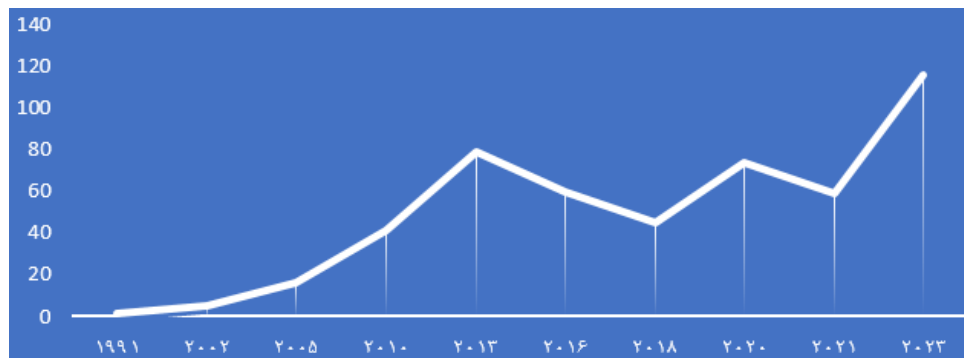
برخی کشورهای منطقه خاورمیانه منتشر شد چشم‌انداز چین در منطقه را ترسیم می‌کند که مطابق آن چین مایل است استراتژی‌های توسعه را با کشورهای منطقه هماهنگ کرده و سطح تعاملات چندجانبه با کشورهای عربی را افزایش دهد. محور اصلی دستیابی به اهداف مذکور الگوی همکاری ۱+۲+۳، پروژه کمربند جاده منطقه خاورمیانه و... است (Fulton, 2019: 11). در راستای برنامه‌های یادشده تجارت دوجانبه بین چین و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در اواخر دهه ۲۰۱۰ چندین برابر شده و در سال ۲۰۱۸ به حدود ۱۶۳ میلیارد دلار رسیده و در حال حاضر بزرگ‌ترین شریک تجاری کشورهای کویت، عمان، عربستان و امارات است (Al-Tamimi, 2019: 26).

مبانی و اصول سیاست اقتصادی چین در منطقه خاورمیانه در کتاب سفید ۲۰۱۶ تبلور یافته و بر صادرات ظرفیت صنعتی، همکاری‌های اقتصادی غیرنظامی، انرژی‌های هستی و نو و ماهواره‌های فضایی متمرکز است. چین بیش از نیمی از صادرات جهانی را طی سه دهه ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰ به خود اختصاص داده و به‌وسیله ادغام تولید داخلی در شبکه‌های تولید جهانی توانسته به‌عنوان یک سکوی مهم صادراتی در چرخه ارزش اقتصاد جهانی جایگاه خود را تثبیت نماید؛ بنابراین حوزه تولید به‌عنوان بارزترین جلوه انباشت قدرت در اقتصاد سیاسی چین متبلور شده و رشد مداوم اقتصادی این کشور و ضرورت اتصال به مدارهای تولید، صادرات و جذب مواد خام جذابیت‌های منطقه خاورمیانه را به امری حیاتی و گریزناپذیر در فضای اقتصاد سیاسی این کشور تبدیل نموده است.

۵. اهداف راهبردی مشارکت چینی و روابط با عربستان سعودی

روابط دیپلماتیک بین چین و عربستان سعودی به‌صورت رسمی در ۲۱ ژوئیه سال ۱۹۹۰ برقرار شد تا قبل از این تاریخ دو کشور روابط دیپلماتیک رسمی با یکدیگر نداشتند و عربستان سعودی از پذیرش رسمی جمهوری خلق چین امتناع داشت به‌گونه‌ای که در سال ۱۹۷۵ علی‌رغم تمایل چین به برقراری روابط و پذیرش سیاست‌های عربستان، با عدم اقبال طرف مقابل مواجه شد. درنهایت اولین جلسه رسمی بین چین و عربستان در نوامبر ۱۹۸۵ و پس از چندین تماس جدی بین طرفین برقرار شد و نهایتاً به برقراری روابط رسمی دیپلماتیک بین طرفین در ۲۱ ژوئیه ۱۹۹۰ منجر شد.

از زمان برقراری روابط دیپلماتیک طرفین در سال ۱۹۹۰ روابط پکن و ریاض شاهد توسعه پایدار و سریع بوده است و اعتماد سیاسی متقابل افزایش چشم‌گیری یافته است به‌گونه‌ای که طی سال ۲۰۱۶ به یک مشارکت استراتژیک جامع ارتقا یافته و عربستان را به‌عنوان بزرگ‌ترین شریک تجاری چین در خاورمیانه مطرح ساخته است. تجارت بین دو کشور طیف وسیعی از بخش‌های پتروشیمی، ساختمان، آلومینیوم، سنگ آهن، فسفات، سیمان، تولید موتور، محصولات مختلف با فناوری پیشرفته و... را شامل می‌شود. حجم تجارت طرفین طی سال‌های ۱۹۹۱ تا ۲۰۲۱ از میزان ۱,۲۸ میلیارد دلار به ۸۷/۳ میلیارد دلار و طی سال ۲۰۲۳ با ۳۳/۱ درصد افزایش به ۱۱۶/۸۴ میلیارد دلار رسیده است.^۱ چین در سال ۲۰۱۱ با پیشی گرفتن از ایالات متحده به بزرگ‌ترین شریک تجاری عربستان تبدیل شده و طی ۱۳ سال اخیر عربستان بزرگ‌ترین شریک تجاری چین در خاورمیانه بوده است.

نمودار ۱. حجم مبادلات تجاری چین - عربستان ۱۹۹۱-۲۰۲۳ (میلیارد دلار) (<https://farhikhtegandaily.com>)

1. <https://farhikhtegandaily.com/amp/76262>

دو کشور از زمان برقراری روابط شاهد توسعه سریع مبادلات و همکاری در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، آموزشی، مذهبی و... بوده‌اند و در سال‌های اخیر اعتماد متقابل سیاسی آن‌ها و تبادل دیدارهای سطح بالا روبه افزایش بوده است. بین سال‌های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۸ بیش از ۱۶ دیدار در سطح بالا بین طرفین اتفاق افتاد است که به توافقات مهمی منجر شد. در سال ۱۹۹۸ ملک عبدالله ولی عهد وقت عربستان سعودی برای اولین بار از چین دیدار کرد و طی این دیدار چین را به عنوان «بهترین دوست عربستان سعودی» عنوان ساخت و پس از گفتگوهای طولانی با ژو رونگجی^۱ نخست‌وزیر وقت چین در زمینه‌های سیاسی و اقتصادی تأکید داشت: «هیچ‌گاه اختلاف سیاسی بین دو کشور بر سر مسائل سیاسی وجود نداشته و در مذاکرات اقتصادی احساس حقیقت و صراحت داشته‌ام.» افزون بر این روابط چین و عربستان با بازدیدهای سطح بالاتری گسترش یافته که در میان آن‌ها چند مورد از اهمیت ویژه‌تری برخوردار است. اولین مورد سفر رئیس‌جمهور جیانگ زمین در سال ۱۹۹۹، دومین سفر ملک عبدالله در سال ۲۰۰۶ بود.

رئیس‌جمهور چین در جریان سفر خود از مشارکت نفتی استراتژیک بین چین و عربستان خبر داد که موجب تثبیت روابط دوجانبه تلقی می‌شد. افزون بر این در سال ۲۰۰۶ هم‌زمان با سفر ملک عبدالله بن عبدالعزیز به عنوان اولین سفر پادشاه سعودی به جمهوری خلق چین نقطه عطفی در روابط طرفین ایجاد شد به گونه‌ای که تانگ ژیچائو^۲ دبیر مطالعات خاورمیانه مؤسسه روابط بین‌الملل معاصر چین استدلال می‌کند: «پس از آن زمان عربستان سعودی برای روابط خود با چین ارزش بیشتری قائل است.» سه ماه بعد از سفر پادشاه سعودی به چین رئیس‌جمهور هوجین تائو^۳ با سفری دیپلماتیک به عربستان بر جدیت روابط چین و عربستان تأکید کرد که به چند دلیل مهم بود اولاً این سفر تنها سه ماه بعد از سفر عبدالله به چین انجام شد که این روابط در سطح سران در چنین مدت کوتاهی نادر است. ثانیاً هوجین تائو پس از ژاک شیراک رئیس‌جمهور سابق فرانسه دومین رئیس‌جمهوری بود که در شورای مشورتی عربستان سخنرانی کرد ثالثاً سفر هوجین تائو با نتایج ملموس نه تنها در زمینه انرژی بلکه در دیگر زمینه‌ها مثل بهداشت و تجارت به پایان رسید. بر این اساس سان بیگان فرستاده چین در خاورمیانه خاطرنشان کرد این دیدارها پایه محکمی برای رشد روابط دوجانبه در سال‌های آینده ایجاد خواهد کرد (Douglas, 2007: 53)

افزون بر این، زمانی که چین در ماه می ۲۰۰۸ توسط زلزله شدیدی تحت تأثیر قرار گرفت عربستان سعودی ۶۰ میلیون دلار به مناطق آسیب‌دیده کمک کرد و به بزرگ‌ترین کمک‌کننده به دولت چین تبدیل شد که نقش تأثیرگذاری در روابط دوجانبه داشته است. یک‌ماه پس از زلزله شی جین پینگ معاون رئیس‌جمهور چین از عربستان سعودی بازدید کرد و بیانیه مشترکی در زمینه تقویت روابط دوستانه استراتژیک امضا کرد. شش ماه پس از این سفر هوجین تائو رئیس‌جمهور وقت بار دیگر به ریاض سفر کرد که دومین دیدار او طی سه ماه گذشته بود. طی این دیدار طرفین متعهد شدند روابط دوستانه استراتژیک خود را تعمیق نموده و برای مقابله با بحران مالی جهانی و تقویت هماهنگی در امور بین‌المللی و منطقه‌ای همکاری کنند. در این دیدار پنج قرارداد همکاری در حوزه انرژی، بهداشت، فرهنگ و حمل و نقل امضا شد که شامل یکی از پروژه‌های جاه‌طلبانه ریلی مکه می‌شد. همکاری در زمینه‌های نفت، گاز، معدن، سلامت، بازرسی کیفیت، استانداردهای کالا و خدمات و راه‌اندازی کتابخانه عبدالعزیز در پکن از دیگر دستاوردهای این سفر بوده است.^۴ داشتن مبادلات متوالی سران دولت در چنین مدت کوتاهی غیرعادی تلقی می‌شود روزنامه سعودی الجزیره در ستون نظرات روزانه خود روابط دو کشور را چنین توصیف کرده است سه دیدار بین رهبران دو طرف تنها در سه سال توسعه کیفی و گام بزرگ روبه‌جلو در روابط آن‌ها را نشان می‌دهد.^۵

این بازدیدهای سطح بالا در ژانویه ۲۰۱۲ با سفر ون جیا بائو^۶ نخست‌وزیر چین به عربستان سعودی تقویت شد طی این سفر شرکت نفت دولتی آرامکو عربستان سعودی قراردادی را با سینوپک چین برای ساخت یک پالایشگاه نفت در نیج عربستان امضا کرد. این اولین سرمایه‌گذاری بزرگ چین در صنعت نفت عربستان بود که پس از تکمیل ۴۰۰ هزار بشکه

1. Zhù Róng jì

2. Tang Zhichao

3. Hu Jintao

4. <http://gulffnews.com/business/general/saudi-arabia-and-china-sign-landmark-agreements-1.51153> (accessed 8 May 8 2012).5. Strategic relations with China, <http://search.aljazeera.com.sa/2009/20090210/ria1.htm> (accessed 28 March 2012).

6. Wen Jiabao

فراوری نفت خام خواهد داشت. افزون بر این کابینه عربستان سعودی علی نعیمی وزیر نفت را موظف کرد تا در راستای پروتکل امضاشده بین دو طرف برای گسترش همکاری‌ها در بخش‌های نفت، گاز و معدن با چین وارد مذاکره شود این مسئله پس از جلسه هفتگی کابینه به ریاست ملک عبدالله منتشر شد و به معاهده همکاری گسترده‌ای اشاره دارد که در سفر ون جیا نخست‌وزیر چین به عربستان در ۱۵ ژانویه ۲۰۱۲ توافق شد (Al-Tamimi, 2012: 6)

باوجود مراودات پیش‌گفته، اوج روابط بین چین و عربستان سعودی مربوط به مشارکت جامع استراتژیک بین دو کشور است که در سال ۲۰۱۶ با سفر شی رئیس‌جمهور چین به عربستان سعودی مورد توافق قرار گرفت و الگویی در راستای تعمیق روابط ارائه داد. محمد بن سلمان ریاست راهبری توافق مشارکت استراتژیک را با معاون نخست‌وزیر چین هان ژنگ^۱ بر عهده دارد که به‌صورت سالانه برای هماهنگی همکاری‌های دوجانبه ملاقات می‌کنند. سفر محمد بن سلمان ولی‌عهد عربستان در فوریه ۲۰۱۹ در راستای نشست مذکور باعث انعقاد ۳۵ قرارداد تجاری و سرمایه‌گذاری به ارزش ۲۸ میلیارد دلار گردید. مسئله حائز توجه این دیدار جنبه سیاسی آن بود؛ زیرا ولی‌عهد سعودی که پس از قتل خاشقجی روزنامه‌نگار سعودی با محکومیت بین‌المللی مواجه شد به گرمی از سوی رئیس‌جمهور شی استقبال شد و تأکید داشت: «چین دوست و شریک خوبی برای عربستان سعودی است و ماهیت روابط دوجانبه ما نشان‌دهنده تلاش‌هایی است که شما انجام داده‌اید.» (Blanchard, 2019: 42)

در این میان اولین سفر رئیس‌جمهور شی در ژانویه ۲۰۱۶ به خاورمیانه به‌عنوان رئیس‌جمهور مهم‌ترین رویداد بود؛ زیرا منجر به ایجاد یک مشارکت جامع استراتژیک شد این توافق بالاترین سطح در سلسله‌مراتب روابط دیپلماتیک چین است که در آن کشورهای شریک متعهد به پیگیری کامل همکاری و توسعه در امور منطقه‌ای و بین‌المللی هستند. پکن این سطح از مشارکت را به‌راحتی ارائه نمی‌دهد در نظام سیاسی چین برای اینکه یک دولت به‌عنوان یک شریک جامع استراتژیک در نظر گرفته شود باید نقش مهم سیاسی و اقتصادی در سطح بین‌المللی ایفا کند و روابط دوجانبه باید دارای سطح بالایی از اعتماد سیاسی، روابط اقتصادی و روابط قوی و مستمر در سایر موضوعات باشد (Struver, 2017: 45) مطابق جدول ۲ عربستان سعودی اولین کشور خلیج‌فارس بود که در روابط با چین به سطح مشارکت جامع استراتژیک ارتقا یافت. ایران در همان هفته و امارات در سال ۲۰۱۸ به‌دنبال انعقاد چنین توافقی با چین بودند.

در طول روابط دوجانبه بین طرفین هماهنگی سیاست‌ها با جلسات سطح بالا تسهیل شده است در این زمینه همان‌گونه که اشاره شد جیانگ زمین در سال ۱۹۹۹، هو جین تائو در سال ۲۰۰۶ و ۲۰۰۸، شی جین پینگ در سال ۲۰۰۶ از عربستان دیدار کردند. در طرف مقابل نیز ملک عبدالله پس از تاج‌گذاری در سال ۲۰۰۶ و ملک سلمان به‌عنوان دومین پادشاه در سال ۲۰۱۷ از چین بازدید کرد و چندین ملاقات رسمی در سطوح پایین‌تر از جمله دو دیدار توسط بن سلمان ولی‌عهد در سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۹ وجود داشته است. مطابق با دیپلماسی اقتصادی چین هر یک از این دیدارها به تعهداتی برای همکاری عمیق‌تر منجر شد.

۶. مشارکت جامع استراتژیک

پوشش استراتژیک چهارچوبی مفید برای درک رویکرد چین برای توسعه روابط با عربستان سعودی است در این راستا اگر چین بخواهد با ایالات متحده در منطقه خاورمیانه همکاری نزدیک داشته باشد برتری ایالات متحده را تقویت خواهد نمود. برای چین به‌عنوان یک قدرت درجه دوم که سعی دارد بدون برهم زدن وضع موجود و به چالش کشیدن قدرت برتر حضور منطقه‌ای خود را توسعه دهد پوشش استراتژیک به‌جای اتحاد و بی‌طرفی مطلق به‌عنوان مجموعه‌ای از استراتژی‌ها با هدف اجتناب از موقعیتی که دولت‌ها نمی‌توانند درباره آن تصمیم بگیرند جایگزین مناسبی است. در چارچوب راهبرد مذکور در درجه اول قدرت فرمانطقه‌ای حضور منطقه‌ای خود را با استفاده از ابزارهای اقتصادی و سپس با توسعه آرام حضور سیاسی و امنیتی گسترش می‌دهد. این توصیف دقیقی از چگونگی توسعه روابط چین با عربستان سعودی و کشورهای منطقه خاورمیانه است؛ بنابراین با حفظ یک رابطه اقتصادی قوی چین می‌تواند بدون پرداخت هزینه‌های سنگین امنیت در منطقه خاورمیانه از نظم منطقه‌ای که

ایالات متحده ایجاد می‌کند استفاده نموده و با پرهیز از برقراری روابط امنیتی عمیق با کشورهای منطقه از بروز حساسیت در ایالات متحده اجتناب نماید (Guzansky, 2015: 119)؛ بنابراین چین با بهره‌گیری از رویکرد پوشش استراتژیک به توسعه حضور و روابط خود در خاورمیانه و به‌طور خاص عربستان سعودی مبادرت نموده است.

در این راستا مشارکت جامع استراتژیک که طی سال ۲۰۱۶ با سفر شی رئیس‌جمهور چین به عربستان سعودی مورد توافق قرار گرفت برای ایجاد چارچوب هماهنگی سیاست با ایجاد «کمیته مشترک عالی‌رتبه»^۱ به ریاست مشترک محمد بن سلمان و ژانگ گائولی^۲ معاون نخست‌وزیر شورای دولتی چین شکل گرفته است. HLJC یک مجمع منظم در سطوح بالا فراهم ساخته که در آن مقامات می‌توانند اهداف سیاسی خود را بهتر هماهنگ کنند و روابط را بیشتر تقویت کنند. مجمع مذکور اولین نشست خود را در اوت ۲۰۱۶ و دومین جلسه را یک سال بعد در ریاض برگزار کرد طی سال ۲۰۱۶ این مجمع ۱۵ موافقت‌نامه و تفاهم‌نامه برای پروژه‌های همکاری انرژی، معدن، توسعه، مسکن، فرهنگی و علم و فناوری امضا کرد. سفر ملک سلمان در مارس ۲۰۱۷ در قالب HLJC باعث شکل‌گیری چندین تفاهم‌نامه دیگر گردید و ۲۱ قرارداد به ارزش ۶۵ میلیارد دلار در زمینه‌های نفت و پتروشیمی، انرژی‌های تجدیدپذیر و تجارت الکترونیک امضا شد. در چارچوب مجمع مذکور طی سال ۲۰۱۷ همکاری‌های دوجانبه بیشتر توسعه یافت به گونه‌ای که ژانگ معاون نخست‌وزیر چین روابط دوجانبه بین طرفین را وارد شدن به عصری جدید، قوی‌تر، پایدارتر و پربارتر توصیف کرد. نشست سال ۲۰۱۹ مجمع مذکور نیز در پکن برگزار شد که منجر به طیف گسترده‌ای از معاملات و تفاهم‌نامه‌ها شد (Fulton, 2020: 11)

۷. ابتکار کمربند جاده چین و چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی

موقعیت و نقش ژئواستراتژیک عربستان سعودی به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای در خاورمیانه همراه با برنامه توسعه بلندپروازانه چشم‌انداز ۲۰۳۰، این کشور را به شریکی مهم در ابتکار کمربند جاده^۳ برای چین تبدیل کرده است. از زمان پیشنهاد رئیس‌جمهور شی در سال ۲۰۱۳ ابتکار کمربند و جاده توجه جهانی را به خود جلب کرد. در این زمینه Zhanlue duijie که به معنای «هماهنگی استراتژی‌های توسعه» بین چین و سایر کشورها در چهارچوب BRI است به یک اولویت در دستور کار سیاست خارجی چین تبدیل شد. در آوریل ۲۰۱۶ عربستان برنامه ملی اصلاحات اقتصادی خود را تحت عنوان چشم‌انداز ۲۰۳۰ اعلام کرد که به‌طور رسمی در اجلاس سال ۲۰۱۶ گروه ۲۰ در هانگ ژو چین توسط محمد بن سلمان ارائه شد بعداً چین و عربستان سعودی برای گسترش هم‌سویی BRI و چشم‌انداز ۲۰۳۰ یک کمیسیون همکاری در سطح بالا ایجاد کردند. لی هواکسین^۴ سفیر چین در عربستان سعودی در آگوست ۲۰۱۶ در مصاحبه با تلویزیون عربستان سعودی تأکید داشت که چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی با فرصت‌های همکاری دوجانبه فراوان به‌خوبی با BRI چین مطابقت دارد و ابتکارات مشترک که توسط چین و عربستان انجام می‌شود توسعه مشترکی را برای کشورهای منطقه به همراه خواهد داشت. در مارس سال ۲۰۱۷ رئیس‌جمهور شی به‌طور رسمی حمایت چین از چشم‌انداز ۲۰۳۰ را در جریان سفر پادشاهی سعودی به چین ابراز کرد که بعداً در بیانیه مشترک جمهوری خلق چین و پادشاهی عربستان سعودی ثبت گردید. همان‌طور که وانگ یی^۵ وزیر امور خارجه چین اشاره دارد چین و عربستان سعودی شرکای طبیعی و ایدئال در ساخت کمربند و جاده هستند و عربستان سعودی یک حلقه مهم در ارتباط بین چین و منطقه داخلی اوراسیا و واسط بین چین و بازار گسترده آفریقا است (Chen, 2018: 367). در ژوئن سال ۲۰۱۴ رئیس‌جمهور شی با شرکت در مراسم افتتاحیه ششمین کنفرانس وزیران مجمع همکاری چین کشورهای عربی^۶ همکاری برد - برد بین چین و کشورهای عربی برای ترویج روح جاده ابریشم را تشویق کرد در این راستا در ژانویه ۲۰۱۶ دولت چین اولین سند سیاست عربی چین را منتشر کرد و اصول راهنمای روابط اعراب چین را نشان داد.

1. High Level Joint Committee(HLJC)

2. Zhang Gaoli

3. Belt and Road Initiative(BRI)

4. Li Huaxin

5. Wang Yi

6. China-Arab States Cooperation Forum (CASCF)

پس از پیشنهاد و ارائه چشم‌انداز ۲۰۳۰ در اجلاس سران G20 در هانگ ژو در ۲۰۱۶ چین و عربستان سعودی یک کمیسیون مشترک در سطح عالی برای اتصال BRI و چشم‌انداز ۲۰۳۰ ایجاد کردند که ذیل آن شش کمیسیون فرعی مسئول سیاست و دیپلماسی، کمر بند و جاده، برنامه‌های همکاری سرمایه‌گذاری، انرژی، تجارت و سرمایه‌گذاری فرهنگ فناوری و گردشگری زیر نظر کمیسیون مشترک تشکیل شد. هدف کمیسیون اجرای اجماع رئیس‌جمهور شی و ملک سلمان از طریق تقویت همکاری‌های دوجانبه در زمینه‌های مختلف بود. در مارس ۲۰۱۷ رئیس‌جمهور شی حمایت قاطع چین از عربستان سعودی در دستیابی به چشم‌انداز ۲۰۳۰ در جریان سفر ملک سلمان را ابراز نمود و هر دو کشور متعهد شدند همکاری‌های خود را در بخش‌های غیر انرژی مثل هوافضا و ارتباطات تعمیق بخشند و یک چارچوب همکاری در امور مالی و سرمایه‌گذاری بین دو رهبر ایجاد شد.^۱

چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان از سرمایه‌گذاری چین در صنایع غیرنفتی مثل تولید و گردشگری استقبال می‌کند تا بدین‌وسیله مهم‌ترین هدف چشم‌انداز یعنی تنوع اقتصادی و کاهش وابستگی به صادرات انرژی را پوشش دهد. در این راستا دو طرف در آگوست ۲۰۱۷ در سفر ژانگ گائولی معاون نخست‌وزیر چین به عربستان طی دومین نشست کمیسیون مشترک عالی‌رتبه چین عربستان توافق‌نامه‌های متعددی از جمله ایجاد صندوق سرمایه‌گذاری ۲۰ میلیارد دلاری مشترک برای تأمین نیازهای مالی پروژه‌های زیرساختی انرژی و معدن منعقد ساختند.^۲ افزون بر این در راستای یکپارچگی مالی به‌عنوان ستون مهم همگرایی استراتژیک در ژانویه سال ۲۰۱۵ وزارت دارایی چین اعلام کرد عربستان سعودی به عضویت رسمی بانک سرمایه‌گذاری زیرساخت آسیا^۳ درخواهد آمد.

در ژوئن ۲۰۱۵ بانک صنعتی و تجاری چین^۴ شعبه‌ای در ریاض به‌عنوان اولین شعبه در خاورمیانه افتتاح کرد. افزون بر این چین بحث‌هایی با عربستان درباره امکان بازنگری در بندهای توافق تجاری دوجانبه نفتی به‌منظور انجام معاملات با یوان به‌جای دلار آغاز کرده است و در مارس ۲۰۱۷ شرکت بیمه صادرات و اعتبار چین^۵ در جریان سفر ملک سلمان قراردادی درمورد بیمه اعتبار صادراتی با صندوق توسعه عربستان در پکن امضا کرد که به‌عنوان اولین قرارداد همکاری بین شرکت بیمه صادرات و اعتبار چین و یک مؤسسه در خاورمیانه قلمداد می‌شود.^۶

۸. روابط چین و عربستان سعودی در قالب الگوی همکاری ۱+۲+۳

الگوی همکاری ۱+۲+۳ طی مجمع همکاری چین و کشورهای عربی در سال ۲۰۱۴ معرفی شد و شامل الگوهای همکاری است که پکن در تعامل با کشورهای عربی روی آن‌ها تمرکز خواهد نمود. فراتر از مکانیسم‌های دیپلماتیک دوجانبه الگوی مذکور در یک ابتکار منطقه‌ای گسترده‌تر تعریف می‌شود. این الگو توسط شی جین‌پینگ در سخنرانی افتتاحیه مجمع همکاری چین و کشورهای عربی در سال ۲۰۱۴ به‌عنوان ابزارهایی برای ادغام کشورهای عربی در طرح کمر بند جاده اعلام شد. مطابق این الگو هر عدد نشان‌دهنده یک اولویت همکاری متفاوت است که شامل یک انرژی، دو زیرساخت، تجارت و سرمایه‌گذاری و سه انرژی هسته‌ای، ماهواره فضایی و انرژی‌های تجدیدپذیر است. این الگو در سند سیاست‌گذاری عربی چین در سال ۲۰۱۶ که هم‌زمان با سفر رئیس‌جمهور شی به عربستان سعودی منتشر شد مجدداً مورد تأکید قرار گرفت. الگوی همکاری ۱+۲+۳ چهارچوبی مفید برای تحلیل عمق و وسعت روابط دوجانبه کشورهای خاص با چین ارائه می‌دهد که نشان می‌دهد در برخی زمینه‌ها مشارکت کاملاً در سطح مناسبی قرار دارد و در برخی دیگر تلاش‌های قابل‌توجهی برای پیشبرد روابط صورت گرفته است (Fulton, 2020: 2).

۸-۱. انرژی

الگوی همکاری ۱+۲+۳ انرژی را در مرکز قرار می‌دهد صادرکنندگان نفت خلیج فارس ۴۰ تا ۵۰ درصد واردات نفت چین را به

1. <http://cpc.people.com.cn/n1/2016/0831/c64094-28678468.html>.
2. www.yidaiyilu.gov.cn/xwzx/hwxw/25199.htm.
3. Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB)
4. Industrial and Commercial Bank of China (ICBC)
5. China Export and Credit Insurance Corporation (CECIC)
6. http://news.xinhuanet.com/money/2017-03/23/c_129516416.htm.

خود اختصاص می‌دهند که این میزان برای عربستان حدود ۱۴ تا ۱۵ درصد طی سال ۲۰۱۹ است. انرژی محرک اصلی رشد اقتصادی چین بوده است که به‌نوبه خود یکی از مهم‌ترین ستون‌های مشروعیت حزب کمونیست است درحالی‌که تا سال ۱۹۹۳ چین یک صادرکننده نفت خام بود از آن زمان به بزرگ‌ترین واردکننده نفت خام در جهان تبدیل شده است. در سال ۲۰۱۹ میزان تولید داخلی این کشور ۴,۹ میلیون بشکه در روز بود که با توجه به مصرف داخلی این کشور یعنی ۱۴,۵ میلیون بشکه در روز به‌طور متوسط نیازمند ۱۰ میلیون بشکه در روز است در این راستا عربستان سعودی با برخورداری از ۱۶ درصد منابع نفت خام جهان دومین ذخایر اثبات‌شده جهان را دارد که به‌صورت متوسط ۱۰/۳ میلیون بشکه در روز تولید می‌کند که تا ۲,۲ میلیون بشکه توانایی افزایش آن را نیز دارد؛ بنابراین توانایی تأثیرگذاری چشم‌گیری بر قیمت نفت داشته که با توجه به وابستگی قابل‌توجه چین به واردات نفت یک ملاحظه مهم برای چین است. گسترش همکاری‌های انرژی چین عربستان به توافقنامه همکاری استراتژیک نفتی برمی‌گردد که در سفر رئیس‌جمهور جیانگ زمین^۱ به عربستان در سال ۱۹۹۹ امضا شد. این توافق به شرکت‌های چینی اجازه داد در بازار نفت داخلی عربستان سرمایه‌گذاری کرده و شرکت‌های سعودی نیز در فرایند پالایش پایین‌دستی چین مشارکت کنند از زمان انعقاد این توافق حجم تجارت نفت خام عربستان به چین رشد قابل‌توجهی پیدا نموده است (Fulton, 2019: 102).

در سال ۱۹۹۳ چین برای اولین بار به واردکننده نفت تبدیل شد و امنیت انرژی به عاملی مهم در روابط چین و کشورهای تولیدکننده نفت خاورمیانه تبدیل شد در ژوئن و ژوئیه همان سال لی لان‌کینگ^۲ معاون نخست‌وزیر چین از ۶ کشور شورای همکاری خلیج‌فارس و ایران بازدید کرد و هدف آشکار وی سیاست تضمین عرضه نفت بود (Huwaitin, 2003: 210). اشتهای فزاینده چین برای نفت محصول رونق اقتصادی سی‌ساله این کشور است که شاهد گسترش تجارت خارجی، افزایش درآمد، افزایش جمعیت و شهرنشینی بوده است در این راستا صرفاً طی دهه ابتدایی قرن ۲۰ تولید ناخالص داخلی این کشور بیش از ۵,۵ برابر شد و مصرف نفت آن نیز دو برابر شده است انتظار می‌رود تقاضای نفت چین به رشد خود ادامه دهد. در این راستا مطابق پیش‌بینی اداره اطلاعات انرژی آمریکا و جدول ۳ این میزان در سال ۲۰۴۰ به میزان ۱۷,۵ میلیون بشکه در روز افزایش می‌یابد؛ بنابراین از دیدگاه چین امنیت انرژی در قلب روابط دوجانبه با عربستان سعودی قرار دارد و همکاری در زمینه انرژی فراتر از یک رابطه خریدوفروش خواهد بود.

۸-۲. زیرساخت تجارت و سرمایه‌گذاری

در حالی که دستیابی به منابع عظیم انرژی انگیزه اصلی تعمیق روابط بین چین و عربستان است؛ اما تعدادی از عوامل دیگر نیز سیاست منطقه چین را هدایت می‌کند؛ در وهله اول عربستان بزرگ‌ترین اقتصاد جهان عرب است و بیش از ۴۰ درصد تولید ناخالص داخلی کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس و ۲۰ درصد منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و یک‌چهارم تولید ناخالص جهان عرب را نمایندگی می‌کند بنا به گزارش صندوق بین‌المللی پول عربستان موتور اقتصادی منطقه خاورمیانه و انتخابی منطقی برای عضویت دائمی در G20 است در این زمینه چین نه‌تنها به‌دنبال بهبود امنیت انرژی خود است؛ بلکه در پی گسترش تجارت خود نیز است و عربستان سعودی به‌عنوان یک شریک تجاری بزرگ برای چین ظاهر شده است و طرفین به‌دنبال گسترش بیشتر این روابط هستند (Liangxiang, 2010).

بر اساس داده‌های نمودار ۱ حجم تجارت طرفین در سال ۲۰۲۳ به ۱۱۳ میلیارد دلار رسیده است که نسبت به سال ۱۹۹۱ که روابط دیپلماتیک برقرار شد و حجم تجارت ۱/۲ میلیارد دلار بود حدود ۹۵ برابر افزایش یافته است. در این راستا سازوکاری که به‌طور بالقوه روابط تجاری طرفین را تقویت می‌کند توافق‌نامه تجارت آزاد چین و شورای همکاری خلیج‌فارس^۳ است که مدت‌ها مورد مذاکره قرار گرفته است این مذاکرات برای اولین بار در سال ۲۰۰۴ تحت عنوان توافقنامه همکاری اقتصادی تجارت سرمایه‌گذاری و فناوری مورد بحث قرار گرفت؛ اما برای مدت زیادی به حالت تعلیق درآمد و درنهایت در جریان دیدار

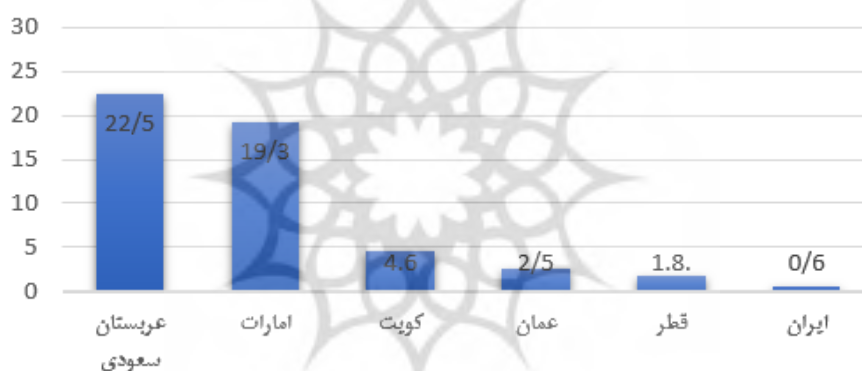
1. Jiang Zemin

2. Li Lanqing

3. free trade agreement (FTA)

شی در سال ۲۰۱۶ از عربستان (FTA) شتاب جدیدی به خود گرفت و به دنبال آن چهار دور مذاکره انجام شد؛ اما به واسطه اختلافات داخلی بین اعضای شورای همکاری خلیج فارس به نتیجه جدی دست پیدا نکرده است. با این وجود حجم تجارت بین چین و عربستان سعودی قابل توجه است و ماهیت تجاری به گونه‌ای است که به طور مداوم به نفع عربستان سعودی است و تنها در ده ماهه نخست سال ۲۰۲۳ حدود ۳۸ میلیارد دلار عدم تعادل به نفع عربستان وجود داشت.^۱ با این وجود نگرانی احتمالی در ریاض وجود دارد و آن سلطه انرژی بر صادرات عربستان به عنوان یک ضعف ساختاری است در حالی که صادرات چین شامل طیف وسیعی از کالاها و خدمات است.

از نظر سرمایه‌گذاری نیز شتاب قابل توجهی وجود داشته است بر اساس داده‌های مؤسسه آمریکان اینترپرایز چین از سال ۲۰۰۵ تا سال ۲۰۱۹ نزدیک به ۶ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در عربستان سعودی انجام داده است و مجموع داده Chinamed تقریباً ۲۶ میلیارد دلار سهام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی چین در عربستان سعودی در سال ۲۰۱۸ دارد. ابتکاری که صورت گرفته است و این جنبه از روابط طرفین را تقویت خواهد نمود صندوق سرمایه‌گذاری مشترک^۲ است. یادداشت تفاهم JIF در طول جلسات HLGC در سال ۲۰۱۷ در ریاض برای توسعه ۲۰ میلیارد دلاری روابط با مشارکت صندوق توسعه صنعتی عربستان و صندوق جاده ابریشم چین امضا شد. انتظار می‌رود از این صندوق برای توسعه پروژه‌های مرتبط با BRI و چشم‌انداز عربستان سعودی ۲۰۳۰ استفاده شود (Fulton, 2020: 8).

نمودار ۲. میزان سرمایه‌گذاری چین در برخی کشورهای منطقه خاورمیانه ۲۰۲۲-۲۰۱۸ (میلیارد دلار) (<https://energyexpress.ir>)

در زمینه توسعه زیرساخت‌ها نیز تفاهم‌نامه‌ای در سال ۲۰۰۷ اجرایی شد که به شرکت‌های چینی اجازه داد در عربستان سعودی مستقیماً برای قراردادهای مناقصه کنند نه اینکه به عنوان پیمانکار فرعی عمل کنند و منجر به گسترش چشم‌گیر قراردادهای چینی در عربستان سعودی شد. در راستای این قرارداد ارزش قراردادهای ساخت‌وساز چینی در عربستان بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۹ به بیش از ۳۵ میلیارد دلار رسید که تمام آن به جز ۱ میلیارد دلار بعد از سال ۲۰۰۷ در پی قرارداد مذکور صورت گرفته و شامل مشارکت در ساخت راه‌آهن مکه_مدینه_جده، ساخت بزرگ‌ترین نیروگاه برق خاورمیانه در شمال جده و ساخت پالایشگاه بنبع توسط سینوپک می‌شود این موفقیت‌های اولیه می‌تواند به عنوان شواهد روشنی از اعتماد بالا به شرکت‌های چینی از نظر فناوری تلقی شود.

افزون بر این پروژه نئوم یکی از حوزه‌هایی است که انتظار می‌رود منجر به همکاری عمیق‌تر شود پروژه نئوم با سرمایه‌گذاری ۵۰۰ میلیارد دلاری برجسته‌ترین ویژگی چشم‌انداز عربستان ۲۰۳۰ است ساخت آن می‌تواند فرصت‌هایی برای قراردادهای زیرساختی برای شرکت‌های چینی فراهم سازد. در سال ۲۰۱۶ نیز گروهی از مؤسسات سرمایه‌گذاری چینی و سعودی یک شرکت سرمایه‌گذاری مشترک به نام خدمات صنعتی جاده ابریشم عربستان^۳ برای جذب سرمایه‌گذاری و خدمات صنعتی چینی در چهارچوب توسعه شهر جیزان برای صنایع اولیه و پایین‌دستی^۴ تأسیس کردند. توسعه چین در JCPDI طی

1. <https://farhikhtegandaily.com/amp/76262>

2. joint investment fund (JIF)

3. Saudi Silk Road Industrial Services

4. Jizan City for Primary and Downstream Industries (JCPDI)

سال ۲۰۱۸ با اعلام اتصال پارک صنعتی بندر جیزان به پارک‌ها و بنادر صنعتی دیگر آشکار شد (Fulton, 2020: 8).

۸-۳. انرژی هسته‌ای، ماهواره فضایی و انرژی جدید

هر یک از این موارد به‌طور قابل توجهی در برنامه چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی لحاظ گردیده‌اند و برای آن‌ها سطوح جدیدی از توسعه روابط بین چین و عربستان وجود دارد. از نظر انرژی هسته‌ای عربستان سعودی مدت‌هاست آن را وسیله‌ای برای کاهش مصرف داخلی نفت خود می‌داند از سوی دیگر جاه‌طلبی‌های چین برای نقش مهم‌تر در انرژی هسته‌ای خاورمیانه کاملاً با اهداف دولت سعودی مطابقت دارد و طرفین در سال ۲۰۱۲ تفاهم‌نامه همکاری در زمینه استفاده غیرنظامی را امضا کردند. در طول نشست HLGC در سال ۲۰۱۷ چندین تفاهم‌نامه دیگر از جمله اکتشاف و ارزیابی منابع اورانیوم و توریم و توسعه رآکتورهای هسته‌ای خنک‌شونده برای پروژه‌های نمک‌زدایی آب امضا کردند. افزون بر این در سال ۲۰۱۷ شهردار شهر ملک عبدالله برای تولید برق از منابع انرژی اتمی از چین بازدید کرد تا در مورد مطالعه امکان‌سنجی ساخت دو رآکتور هسته‌ای که قرار است در سال ۲۰۲۷ راه‌اندازی شوند، گفتگو کنند. شرکت‌های انرژی هسته‌ای چین برخلاف شرکت‌های آمریکایی برای گسترش فعالیت‌های خود با محدودیت‌های سیاسی مواجه نیستند و هدف پکن تبدیل شدن به یک تولیدکننده بزرگ فناوری هسته‌ای هست و از آنجایی که جاه‌طلبی‌های سیاسی و تجاری هم‌سو هستند چین در تقویت همکاری هسته‌ای خود با عربستان دارای مزیت رقابتی است (Fulton, 2020: 8).

در زمینه ماهواره‌های فضایی نیز از زمانی که برای اولین بار در سال ۲۰۱۴ الگوی همکاری ۱+۲+۳ مطرح شد روابط دوجانبه به‌شدت گسترش یافت. یکی از تلاش‌های مشترک یادداشت همکاری اکتشاف ماه بین چین و عربستان است که در سال ۲۰۱۷ برای توسعه همکاری در اکتشاف فضا امضا شد. مأموریت Change_4 یک نمونه اولیه برای فرود مریخ‌نورد چینی در سطح ماه در چارچوب همکاری مذکور است که فاز اولیه آن پرتاب یک ماهواره رله ارتباطی در مه ۲۰۱۸ بود. افزون بر این طی سرمایه‌گذاری عربستان و چین در مارس سال ۲۰۱۹ شرکت هواوی پنج تفاهم‌نامه با وزارتخانه‌ها و شرکت‌های سعودی امضا کرد. همچنین یک تفاهم‌نامه با شرکت عربستانی ACWA Power برای استفاده از هوش مصنوعی و کلان داده امضا شد. از آن زمان ACWA با صندوق جاده ابریشم چین که اخیراً خرید ۴۹ درصد سهام آن را نهایی کرده، شریک شده است. همکاری شرکت هواوی با مخابرات عربستان نیز در زمینه مدیریت شهر هوشمند برای حمایت از عربستان در زمان حج اجرا شده و به‌عنوان الگویی برای سایر مراکز تماس اضطراری عربستان دیده می‌شود. در مورد انرژی‌های تجدیدپذیر چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان اشاره می‌کند: «پتانسیل چشم‌گیر عربستان برای تولید انرژی خورشیدی و بادی تا حد زیادی استفاده نشده است.» در این زمینه شرکت LONGi چین برای تأسیس کارخانه تولید پنل‌های خورشیدی به ارزش ۲ میلیارد دلار در عربستان پیشرفت‌های گسترده‌ای صورت داده است (Fulton, 2020: 10).

۹. نتیجه‌گیری

از زمان برقراری روابط دیپلماتیک بین ریاض و پکن مناسبات دوجانبه بین طرفین شاهد توسعه پایدار بوده و اعتماد سیاسی متقابل در سال ۲۰۱۶ به سطح مشارکت جامع استراتژیک - عالی‌ترین سطح روابط چین با سایر کشورها - ارتقاء یافته است؛ در این راستا عربستان سعودی به‌عنوان بزرگ‌ترین شریک تجاری چین در خاورمیانه و شریک طبیعی آن در ایجاد ابتکار کمربند جاده مطرح گردیده و چین نیز مطابق داده‌های موجود به‌عنوان بزرگ‌ترین شریک تجاری ریاض شناخته می‌شود. در این راستا نه‌تنها اقتصاد روبه رشد پکن منجر به افزایش شدید تقاضا برای نفت شده بلکه نیاز چین به نفت سریع‌تر از هر کشور دیگری در جهان در حال رشد است؛ به‌گونه‌ای که در سال ۲۰۴۰ این میزان به نزدیک ۱۸ میلیون بشکه در روز خواهد رسید و از سوی دیگر عربستان به‌عنوان بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت جهان و دارای اقتصاد مبتنی بر صدور نفت نقش مهمی در امنیت انرژی چین خواهد داشت. اهمیت روابط متقابل طرفین زمانی بیشتر نمایان می‌شود که منافع منطقه‌ای چین با چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی بیشترین مطابقت را داشته و الگوی همکاری ۱+۲+۳ که در سال ۲۰۱۴ توسط شی جین‌پینگ در مجمع همکاری چین و کشورهای عربی در کنار ابتکار کمربند جاده به عنصری مهم در تقویت همکاری‌های دوجانبه بین دو کشور

منجر گردیده و پروژه‌هایی که ذیل الگوی ۱+۲+۳ قرار می‌گیرند نقش مهمی در توسعه روابط ایفا می‌کنند. طیف گسترده‌ای از منافع متقابل نشان می‌دهد طرفین به همکاری خود ادامه خواهند داد و حضور چین در منطقه خاورمیانه به‌ویژه عربستان سعودی گسترش بیشتری خواهد یافت و این کشور را به شریکی کلیدی برای توسعه تبدیل خواهد کرد و روابط بین دو کشور برای هماهنگ ساختن اهداف و منافع متقابل رویکردی ساختارمندتر ایجاد خواهد نمود. بنابراین با عنایت به توسعه روزافزون اقتصادی جمهوری خلق چین و گسترش وابستگی متقابل آن در نسبت با منطقه غرب آسیا به‌ویژه عربستان سعودی، پیگیری سیاست توسعه و تثبیت قدرت در ساختار اقتصادی منطقه غرب آسیا به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اصول سیاست اقتصادی از سوی جمهوری خلق چین مورد برسازی قرار گرفته و این سیاست توانسته است رشد اقتصادی چین را تضمین نموده و چین را در معرض پذیرش نقش‌های جدید بین‌المللی قرار دهد.

منابع

کاشیان، عبدالمحمد (۱۴۰۰). چین و نقش آن در افول قدرت اقتصادی آمریکا. *مطالعات راهبردی آمریکا*، ۳ (۱)، ۶۷-۸۴.
مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۴). *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*. چاپ دهم، تهران، سمت.

References

- Ahmed, A. (2020). China's economic relations with Saudi Arabia. *Department of Geography, Sikkim University*, 1(2), July 2020.
- Al-Tamimi, N. (2012). *China-Saudi Arabia relations: Economic partnership or strategic alliance?* HH Sheikh Nasser al-Mohammad al-Sabah Publication Series, 2, June 2012.
- Balaam, N. D., & Dillman, B. (2014). *Introduction to international political economy* (6th ed.). Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
- Chen, D. (2021). China's BRI and Saudi Vision 2030: A review to partnership for sustainability. *Discussion Papers*. King Abdullah Petroleum Studies and Research Center (KAPSARC). <https://www.kapsarc.org>
- Chen, J. (2021, May 20). Middle East and North Africa.
- Chen, J., Shu, M., & Wen, S. (2018). Aligning China's Belt and Road Initiative with Saudi Arabia's 2030 Vision: Opportunities and challenges. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 4(3), 363-379.
- Douglas, J. K., et al. (2007). Rising in the Gulf: How China's energy demands are transforming the Middle East. *The Fletcher School Journal*.
- Fulton, J. (2019). China's challenge to US dominance in the Middle East. In C. Lons (Ed.), *Cii ' ' ' s great game in the Middle East* (pp. 10-17). The European Council on Foreign Relations (ECFR).
- Fulton, J. (2019). *Cii ' ' ' s relations with the Gulf monarchies*. London: Routledge.
- Fulton, J. (2020). China-Saudi Arabia relations through the '3+2+1' cooperation pattern. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 14(4), 1-12.
- Fulton, J. (2020). Situating Saudi Arabia in China's Belt and Road Initiative. *Asian Politics & Policy*.
- Guzansky, Y. (2015). The foreign-policy tools of small powers: Strategic hedging in the Persian Gulf. *Middle East Policy*, 22(1), 112-122.
- Huwaidin, A. (2023). *Cii ' ' ' s relations with Arabia and the Gulf 1949-1999*. (Original work published 2011). Routledge.
- International Energy Agency. (2013, April 11). The oil market. <http://www.eia.gov/countries/> and <http://omrpublic.iea.org/>
- Jin, L. (2010, April 19). China's Middle East policy is not determined by oil. http://www.china.org.cn/opinion/2010-04/19/content_19853288
- Kashian, A. M. (2021). China and its role in the decline of American economic power. *American Strategic Studies*, 3(1), 67-84 (In Persian).
- Moshirzadeh, H. (2014). *Evolution in theories of international relations* (10th ed.). Tehran: Samt (In Persian).

- Niblock, T. (2020). China and the Middle East: A global strategy where the Middle East has a significant but limited place. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*.
- Saudi Arabia and China sign landmark agreements. (n.d.). *Gulf News*. <http://gulfnews.com/business/general/saudi-arabia-and-china-sign-landmark-agreements-.51153>
- Strategic relations with China. (2009, February 10). *Al Jazirah*, issue 13284. <http://search.aljazeera.com.sa/2009/20090210/ria1.htm>
- Struver, G. (2017). China's partnership diplomacy: International alignment based on interests of ideology. *The Chinese Journal of International Politics*, 10(1), 31–65.
- U.S. Energy Information Administration. (2013, April). Annual energy outlook 2013. <http://www.eia.gov/countries/>
- Xuetong, Y. (2015). From keeping a low profile to striving for achievement. *The Chinese Journal of International Politics*, 7(2), 153–184.
- Yang, J. (2023). Research on the strategic position of the 'Belt and Road Initiative' in China's new economic landscape. *Frontiers in Business, Economics and Management*, 9(1), 159–163.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی